

Arapçadan Alıntı Müennes Kelimelerin Türkiye Türkçesindeki Tutunamamışlığı*

Gülcan Çolak-Bostancı**

Neslihan Koç-Keskin***

Özet: Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın 10. yüzyılda İslamiyet'i devletin resmî dini olarak kabul etmesiyle Arapçanın Türkçe üzerindeki tesiri başlamıştır. Uygur harflerinin yanı sıra Arap harflerinin de kullanımı yaygınlaşmış, önce dinî içerikli daha sonra ise kültürel, toplumsal ve gündelik hayatla ilgili çok sayıda Arapça kelime Türkçeye yerleşmiştir.

Bu çalışmada Arapçadan alıntı müennes kelimelerin, Osmanlı ve Türkiye Türkçesinde yer almakla birlikte bir kalıcılık gösteremedikleri vurgulanacak ve bu durumun sebepleri açıklanmaya çalışılacaktır. Bu amaçla müzekker ve müennes biçimleri Osmanlı ve Türkiye Türkçesinde kullanılan bir kelime listesi oluşturulmuş, bu kelimeler Osmanlı dönemi ve günümüz Türkçesi sözlüklerinde, çeşitli eserlerde taranmış, kelimelerin tutunma seyri takip edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Arapçadan Alıntı Kelimeler, Gramatik Cinsiyet, Müennes Kelimeler, Söz Varlığı

Loss of Feminine-Gender Words Derived From Arabic in Contemporary Turkish

Abstract: With the adoption of Islam as the official religion of the Karahan state by Satuk Buğra Han, the influence of Arabic on Turkish increased. Arabic Alphabet was started to be used in addition to the Uighur Alphabet and many Arabic words firstly related to religious life and then to cultural, social and daily lives were adopted into Turkish.

* Bu makale, 12-15 Mayıs 2013 tarihleri arasında Amman/Ürdün'de düzenlenen Uluslararası Türk-Arap Müsterek Değerler ve Kültürel Etkileşim Sempozyumu'nda sunulan bildiri metnine dayanmaktadır.

** Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili ABD, gulcanbs@gazi.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD, neslihank@gazi.edu.tr

In this study, it would be emphasized that feminine-gender words borrowed from Arabic were occasionally used in Ottoman Turkish and Turkey Turkish but they could not be permanent. Besides, an attempt would be made to explain the reasons of this situation. To this end, a list of words whose feminine and masculine forms were used for women and men in Ottoman and Turkey Turkish was created and these words were reviewed in the Ottoman Turkish and contemporary Turkish dictionaries as well as various works. Usage levels of these words were monitored.

Key words: Borrowed Words from Arabic, Grammatical Gender, Feminine Gender Words, Vocabulary

1. Giriş

Farklı milletlerin birlikte yaşaması ya da aralarında kurulan ticari, siyasi, kültürel, dinî ilişkiler, diller arasında leksik ve gramatik etkilenmelere sebep olmaktadır (Aksan 2004: 125). Türkçenin tarihî süreçlerini, yabancı dillerle etkileşim yönünden değerlendirdiğimizde, Göktürk Türkçesinden günümüz Türkiye Türkçesine kadar uzanan süreçte farklı dillerle kurulan ilişkilerin yansımalarını bulabilmekteyiz.

Göktürk Türkçesinde (6–8. yy) alıntı kelimelerin oranı %1'in altındadır. Eski Uygur Türkçesi döneminde (8–15.yy) Türklerin Budist ve Maniheizt kültür çevresine girişleriyle din, astroloji, falcılıkla ilgili metinlerde Sanskritçe, Çince, Soğdakça ve nadir de olsa Toharcadan alıntı kelimeler kullanılmıştır, fakat bunların oranı %2 ile %5 arasında değişmektedir (Ercilasun 2004: 285; Aksan 2004: 126). 940'ta Karahanlı Hükümdarı Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i devlet dini olarak kabul etmesi Türkçeyi de etkilemiş, Uygur harflerinin yanı sıra Arap harfleri de kullanılmaya başlanmış (Özkan 1999: 31–32), Karahanlı Türkçesi döneminde (11–13.yy) Arapça ve Farsçadan özellikle dinle ilgili kavramlar Türkçeye girmiştir. 11. yüzyılda yazılan Kutadgu Bilig'de yabancı öğelerin oranı %1,9 iken 12. yüzyılda yazılan Atebetü'l Hakayık'ta %20'dir (Aksan 2004: 127).

11-13.yüzyıllar arasında Anadolu'ya yerleşen Türk boylarının, farklı halklarla kurdukları kültürel ilişkiler neticesinde, Yunanca, Ermenice, İtalyanca, Macarca, Rumence, Sırpça gibi dillerden, tarım aletleri, sebze, meyve ve çiçek adları, ticaret, denizcilik, balıkçılıkla ilgili kelimeler Türkçeye geçmiştir (Korkmaz 1995: 844-845). Eski Anadolu Türkçesi dönemi (13–15.yy), Batı Türkçesinin yabancı unsurlar yönünden en temiz devri olsa da Türkçeye, Arapça ve Farsça unsurlar girmeye devam etmiş, dönemin sonlarına doğru Arapça ve Farsça terkipler artmıştır. 15. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başına kadar süren

Osmanlı Türkçesi döneminde, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin sayısı ve yoğunluğu oldukça fazlaşmıştır (Ergin 2008: 19), fakat bu dönemdeki alıntı kelimeler, sadece Arapça ve Farsça ile sınırlı değildir. 15. ve 16. yüzyıllarda Venediklilerle ve Cenevizlilerle artan ilişkiler sonucunda İtalyancadan denizcilik ve ticaretle ilgili kelimeler, Türkçeye yerleşmiştir (Aksan 1995: 370).

Yeni Lisan Hareketi (1911) ve Dil Devrimi (1932) ile Türkçe, halk diline yerleşmemiş Arapça ve Farsça kelimelerden, terkiplerden arınsa da (Ergin 2008: 25) Avrupa'yla kurulan ilişkiler, 1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra özellikle Fransa ile yaşanan kültürel yakınlaşma, bilim terimlerinden gündelik hayat kavramlarına dek birçok Fransızca kelimenin Türkçeye girmesine sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Amerika ile kurulan ilişkiler, popüler kültürün İngilizce üzerinden hâkimiyet kurması, Türkiye'de İngilizce eğitiminin önem kazanması gibi etkenler, Türkçede İngilizce kelimelerin artışı köriklemiştir (Aksan 1994: 132–133).

Çinceden İngilizceye kadar değişik dillerle ilişkiye girmiş ve bu dillerden kelime almış, farklı dillere kelime vermiş günümüz Türkiye Türkçesindeki alıntı kelimelerin sayısı 1. Tablo'da gösterilmektedir.

1. Tablo: Türkçedeki Alıntı Kelimeler¹

Diller	Kelime Sayısı
Arapça	6463
Fransızca	4974
Farsça	1374
İtalyanca	632
İngilizce	538
Yunanca	399
Latince	147
Almanca	85
Rusça	40
İspanyolca	36

Kaynak: (Ermış 2008: 9)

2. Türkçedeki Arapçadan Alıntı Kelimeler

Türklerin İslamiyet'e geçişiyle birlikte Kur'an'ı okumak ve anlamak için Arapçayı, dolayısıyla Arap harflerini öğrenmek önem kazanmış ve bu önem, sadece dinî boyutta kalmamış, Selçuklular döneminde Arapçanın değişik bilim dallarındaki güç ve etkisi artmıştır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Fatih

¹ Türkçeye 30'un üzerinde kelime vermiş diller, tabloda yer almaktadır.

medreselerinin kurulmasıyla Arapça, din ve bilim dili olarak kullanılmakla birlikte birçok Arapça eser yazılmış ve bu etki nedeniyledir ki Arapça kelimeler, Türkçe yazılmış eserlerden gündelik konuşmalara dek bir yayılma ve yerleşme alanı bulmuştur (Akar 2010: 10–12). Gerek yönetimde gerek eğitimde Arapçanın sahip olduğu bu önem; din, siyaset, edebiyat, tarih ve hukukla ilgili kelimelerin Türkçeye yerleşmesini sağlamıştır. Sadeleşme hareketleriyle birçok Arapça unsur kullanımdan kalktıysa da bugün Türkçede 6463 Arapça kelime vardır².

Dillerin genel eğilimi, alıntı kelimeleri kendi dillerinin kurallarına uygun biçimde değiştirme yönündedir. Bu yüzden Arapçadan alıntı bazı kelimeler de Türkçenin ses kurallarına göre Türkçeye yerleşmiştir. Türkçe kökenli kelimelerin sonunda *b, c, d, g* ünsüzlerinin bulunmaması kuralına uygun olarak *ilac>ilaç, kitab>kitap*; kelime sonunda sadece belirli ünsüz çiftlerinin bulunmasına uygun biçimde *fıkr>fikir, ilm>ilim*; ünlü uyumlarından dolayı *zeytun>zeytin, fursat>fırsat* gibi ses değişimleri olmuştur, fakat *şems, tarz, tarih* gibi Türkçenin ses kurallarına uymamış ya da Arapça söz dizimi kurallarına göre *ilelebet* (ile'l-ebed), *harikulâde* (hâriku'l-âde) gibi Türkçeye yerleşmiş kelimeler de mevcuttur³.

2.1. Arapçadan Alıntı Kelimelerde Cinsiyet

Türkçede dil bilgisel cinsiyet bulunmazken (Korkmaz 2003: LXXI; Ercilasun 2004: 18), *memur-memure, Zarif-Zarife* örneklerinde olduğu üzere Arapçadan alıntı kelimelerde (İmer, Kocaman, Özsoy ve Sumru 2011: 70; Göksel & Kerslake 2005: 63); *baba-anne, hala-amca* gibi akrabalık adlarında, öküz-inek, horoz-tavuk gibi bazı hayvan adlarında; *aktör-aktris, imparator, imparatoriçe* gibi yapısında erillik-dişillik ekleri bulunan Batı dillerinden alıntı kelimelerde bu cinsiyet ayrımını, söz varlığı düzeyinde görmek mümkündür. Arapçada ise kelimeler dişil/müennes ve eril/müzekker olmak üzere ikiye ayrılır.

Arapçada kelimelerin mevcut vezinleri genellikle müzekkerdir ve bunlara *yuvartak t “s”* (Türkçede *e, a “s”*) getirilerek müennes yapılır: *kâtib-kâtibe, mecrûh-mecrûha, melîh-meliha* gibi (Ergin 2010: 58). Ayrıca Arapça kelimenin müennes olduğu sonundaki harflere bakılarak anlaşılır. Kelimenin sonunda kök harf olmayan, *-et/-ât* şeklinde okunan “*ات/ت*” ve *-e/-a* olarak okunan “*ة*” varsa (harekât, emânet, irâde); elif-i maksûre “*ى*” varsa (*takvâ, davâ, Selmâ*); kelimenin sonunda *â* olarak okunan “*اء*” varsa (*sevdâ, sahrâ, Semrâ*) bu kelimeler müennestir. *Zekeriyâ* ve *Muâviye* örneklerinde olduğu gibi anlamca müzekker olup, şeklen müennes olanlar veya tam tersi *şems, Meryem* örneklerinde olduğu

2 Bedrettin Aytaç'ın “Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler” adlı çalışmasında belirtildiği üzere Arapçada da 941 Türkçe söz bulunmaktadır (Karaağaç 2008: XXI).

3 Ses değişmelerinin yanı sıra alıntı kelimelerde semantik farklılaşmalar da olabilmektedir. *Şafak* kelimesi Arapçada “güneşin batışı” anlamına gelirken Türkçede “güneşin doğuşunu” ifade etmektedir (Ergin 2007: 151).

gibi müenneslik belirten harfleri bulundurmayan ama müennes olan kelimeler de vardır.

Bununla birlikte Arapçada kadın adları (Zeyneb, Meryem), kadınları işaret eden kelimeler (bint, ümm), ülke, şehir, kabile adları (Mısır, Şam), çift organ adları (ayn, yed), yön adları (şimâl, cenûb), insan dışındaki varlıkların topluluk adları (ganem, ibl), harf adları, ay adları (Muharrem, Ramazan), dört ve daha fazla harfli olan mastarlar (inkılâb, tezâhür), belli kalıplarda yapılan çokluklar (kütüb, umûr) müennes kabul edilir⁴ (Tulum 2009: 230-232).

Arapçadaki gramatik cinsiyet ayrımına yönelik sınıflandırma, örneklerde görüldüğü gibi insanın biyolojik cinsiyetiyle ilgili değildir. Dil bilimsel cinsiyet, sadece bir dil bilgisi kategorisidir, her durumda mutlaka biyolojik cinsiyetle bağlantısı bulunmaz ve biçim, doku, renk, yenilebilirlik gibi herhangi bir doğal özellik mantığına da dayanabilmektedir (Lyons 1983: 256). Bu çalışmada Arapçadan alıntı tüm müennes kelimeler değil, sadece bazı müzekker isimlere +A “^s” ekinin gelmesiyle müennesleşen ve kadın cinsiyetine yönelik kullanılan isimler değerlendirilmiştir.

3. Kadına Yönelik İfadelerde Kullanılan Müennes İsimlerin Türkçedeki Seyri

3.1. Çalışmanın Yöntemi

Kadına yönelik ifadelerde kullanılan müennes isimlerin Osmanlı ve Türkiye Türkçesindeki durumunu takip edebilmek için Arapçadan alıntı kelimeleri içeren bir hedef kelime listesi oluşturulmuş, bu kelimeler farklı dönemlerde yazılmış sözlük ve eserlerde taranmış, hedef kelimelerin günümüzdeki kullanım durumlarını görebilmek için de sıklık sözlükleri incelenmiştir.

3.2. Taranan Kelimeler

Bu çalışmada 27 kelime çifti seçilmiştir, fakat Arapçadan alıntı olup da özellikle Osmanlı Türkçesinde kullanılan müennes kelimelerin sayısı, örnek listedeki kelimelerden oldukça fazladır. *Dellâl-dellâle*, *hâdim-hâdime*, *mahbûb-mahbûbe*, *musâhib-musâhibe*, *mutrib-mutribe*, *mürebbi-mürebbiye*, *rakkâs-rakkâse*, *sehhâr-sehhâre*, *vasî-vasiye*, *zânî-zâniyye* örneklerinde olduğu gibi birçok Arapça isim, müennes biçimleriyle Türkçede yer almıştır. Kelime seçiminde, söz konusu kelimelerin bugünkü Türkiye Türkçesinde, müzekker biçimlerinin hâlâ kullanılıyor olmasına da ayrıca dikkat edilmiştir.

4 Osmanlı Türkçesinde Arapça isim ve sıfat tamlamaları kullanılacaksa müenneslik uyumuna mutlaka dikkat edilmiştir: *Devlet-i Osman* değil, *Devlet-i Osmanîyye*; *Medine-i münevver* değil *Medine-i münevvere* (Tulum 2009: 232).

3.3. Taranan Metinler

Osmanlı Türkçesi döneminde çok sayıda sözlük yazılmasına rağmen bunların sadece bir kısmı değerlendirmeye alınmıştır, çünkü bilindiği üzere Kâşgarlı Mahmud'un 1072-1077 yılları arasında yazdığı *Divânü Lügati't-Türk* ile başlayan Türk sözlükçülüğünün önemli bir özelliği, sözlüklerin iki dilli ya da çeviri olmasıdır. 19. yüzyıla kadar Farsça-Türkçe/Türkçe-Farsça; Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça ya da bu üç dilin birlikte alındığı çok dilli sözlükler yazılmıştır. Bu iki dilli sözlük yazma geleneğinin yanı sıra Sünbülzade Vehbî'nin Farsçadan çevirdiği *Tuhfe-i Vehbî*, Mütercim Ahmed Asım'ın Farsça'dan çevirdiği *Burhan-ı Katı*, Vankulu Mehmed Efendi'nin Arapçadan çevirdiği *Kitâb-ı Lûgat-ı Vankulu* gibi tercüme sözlükler de bulunmaktadır (Eminoğlu 2010: 12). Ayrıca Batı ülkelerinden gelip Türkçeyi çok iyi öğrenen yabancıların yazdığı sözlükler de mevcuttur. Bernardo Parigi tarafından 1661'de yazılan *Vocabolario Italiana-Tyrchesco* (İtalyanca-Türkçe Söz Kitabı); Meninski'nin Viyana'da 1680'de yazdığı *Thesaurus Linguarum Orientalium, Turciace, Arabiace, Persiace Lexicon* (Doğu Dilleri Türkçe-Arapça- Farsçanın Hazinesi); J. Zenker'in 1866'da Leipzig'de yazdığı *Türkisch-arabish-persisches Handwörterbuch* (Türkçe-Arapça-Farsça Sözlük), bu sözlüklerdendir (Kartallıoğlu 2010: 11; Eminoğlu 2010: 12). 19. yüzyılın sonlarına doğru Türkçenin tek dilli sözlükleri yazılmaya başlanmıştır. Şeyhülislam Mehmed Efendi'nin *Lehçetü'l-Lûgat*'i, Ahmed Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmanî*'si, Şemseddin Sami'nin *Kâmûs-ı Türkî*'siyle madde başlarında ve açıklamalarda Türkçe kelimeler kullanılmaya başlanmıştır (Yavuzarslan 2004: 190; Eminoğlu 2010: 12).

İki dilli ve tercüme sözlüklerde Arapça söz varlığının ve Arap sözlükçülüğünün etkisi olacağı göz önünde bulundurularak bu çalışmada, Türkçe kelimelerin madde başı yapıldığı tek dilli sözlükler ve Batılıların yazdığı sözlüklerin değerlendirilmesine öncelik verilmiştir. Bu amaçla Mertol Tulum'un, Meninski'nin *Thesaurus* sözlüğündeki söz varlığını derlemesiyle oluşturduğu *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı* adlı kitabının sözlük kısmı; Parigi'nin *İtalyanca-Türkçe Söz Kitabı*; Sir James Redhouse'un 1890'da yazdığı *Redhouse Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Sözlük*; ilk tek dilli sözlüklerden olan *Lehçetü'l-Lûgat*, *Lehçe-i Osmanî*, *Kâmûs-ı Türkî*, *Resimli Türkçe Kamus*; Ferit Devellioğlu'nun Osmanlı Türkçesi dönemine ait çok sayıda sözlük, edebî eser ve ansiklopedilerden faydalanarak hazırladığı *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*; İsmail Parlatır'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*; Çağbayır'ın yüzlerce sözlük, edebî eser ve makaleyi değerlendirerek oluşturduğu *Ötüken Türkçe Sözlük*; Hamza Ermiş'in *Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*; İlyas Göz'ün 1995 sonrasında yayımlanmış kitap, dergi ve gazetelerden derlediği yaklaşık bir milyon kelimeelik söz havuzundan oluşturduğu *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*; Gökhan Ölker'in 1945-1950 arasında yayımlanmış kitap, gazete

ve dergileri tarayarak 929.015 kelimeelik söz havuzundan oluşturduğu *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950 Arası)*; 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yüzlerce eserin taranmasıyla oluşturulan *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*; Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük* incelenmiştir.

Hedef kelimelerin çeşitli eserlerdeki kullanımlarını görebilmek amacıyla da Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'si, *Konya Şer'iyeye Sicili* (1691–1692), *Târih-i Na'imâ*, *Netâyicü'l-Ezhâr*, *Kâfile-i Şuarâ*, *Hâtimetü'l-eş'âr*, Beyânî'nin *Tezkiretü'ş-Şuarâ*'sı, Sâlim'in *Tezkiretü'ş-Şuarâ*'sı taranmıştır.

3.4. İşlem

2. Tablo: Eserlerde Müennes Kelimelerin Varlığı

Eserin adı	Listedeki müennes kelimelerin kadınlar için kullanımı
Konya Şer'iyeye Sicili (1691-1692)	“...Eymir Mahallesi sâkin lerinden iken bundan akdem fevt olan ‘Âlime’nin verâseti...” (s. 178) “... kırk dört sehmi merkûme İsmihan’a ve elli beş sehmi mezkûr Mahmud’a isabet eylediği...” (s. 178) “... mezkûre Marziye tarafından vech-i âtî üzere...” (s. 178)
Seyahatnâme	“... ve mahbûbe -i zenâneleri dahi meşhûre lerdir” (C.2, s.141) “Ammâ zenâneleri fasîhu’l-lisân ve bedî’u’l-beyân gâyet affîe ... nisvânları vardır.” (C.2, s.172) Bu şehirde merd [u] zenândan ferdi âferîde merhûm ve merhûme olsa... (C.3, s.221) “Âb [u] havâsî letâfetinden mahbûbe zenâneleri var.” (C. 5, s.295) “Bâkire iken fir‘avn şehîde etdi.”(C.10, s.21) “... Ebâ Eyyûbî Ensârî yalısında ciğeri pâre pâre olup merhûme oldu. Ciğer-kûşesi hayâtıda olup yetîme kaldı.” (C.1, s.170) “Hemân koyunlarından bir semiz koy basup boğazlayup mahbûbesinin arabası tekerleğinin birini kırup kebâb pişirir. Ne çâre deşti Kıpçak’da odun yok. Ma’sûkasını Heyhât’da bırakmağı irtikâb edüp koyun kebâbın pişirüp müsâfir Noğay’ı sıylar.” (C.7, s.230)
Netâyicü'l-Ezhâr	“Müdebbire-i zenân mümeyyize -i nisvân ârife -i cihân ‘akile-i zamân kâbile-i güft u şinid sâhibe -i lâle-i Girid a’ni Fatıma Hatun...” (vr. 43b)
Kâfile-i Şuarâ	...vâlidisi şâ’ire-i müşârün ileyhâ Fâtımâ Hânım’ı... (s.69)
Hâtimetü'l-eş’âr	“Şâire-i mûmâ-ileyha Leylâ Hânım sudûr-ı izâmdan Moralızâde Hâmid Efendi merhûmun duhter-i pâkîzesi olup...” (s.366)
Tezkiretü’ş-Şuarâ (Beyânî)	“Amasiyyadan bir kâdî kızdur. Reşk-i kûmelin-i ricâl bir sâhibetü’l-kemâldür .” (s.79)
Tezkiretü’ş-Şuarâ (Sâlim)	“... şâ’ire Ânî Kadın merhûmenin dîvânına eylediği kâr-ı bedî’ü’l-etvâr gibi nice merdâne latîfeleri...” (Sırrî maddesi)

2. Tablo'da Osmanlı Türkçesine ait eserlerden seçilen örnek ifadelere bakıldığında, kadınlardan söz edilirken Arapçadan alıntı kelimelerin müennes biçimlerini kullanmaya dikkat edildiği görülmektedir.

3. Tablo: Türkçenin Tarihî Dönemlerinde Müennes Kelimelerin Varlığı⁵

Kelimeler ⁶	MS ⁷ (1680)	PS ⁸ (1661)	LL ⁹ (1725- 1732)	RS ¹⁰ (1890)	LO ¹¹ (1876)	KT ¹² (1900)	RTK ¹³ (1927)	ÖTS ¹⁴ (2007)	OTAL ¹⁵	OTS ¹⁶	ATKS ¹⁷
afif	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
afife	+	+	-	-	-	+	-	+	+	+	+
âşık	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
âşık ¹⁸	+	+	-	+	-	+	-	+	+	+	-
aziz	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
azize	+	+	-	+	-	+	-	+	+	+	-
kâhin	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
kâhine	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	-
kâtip	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
kâtibe	-	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+
mağdur	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+
mağdure	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+	-
mağrur	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
mağrure	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-
mahbup	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
mahbube	+	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+
mahcup	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+

5 Listedeki kelimenin, söz konusu sözlükte madde başı olarak bulunması durumu +; bulunmaması – ile gösterilmiştir.

6 Hedef listedeki kelimelerin yazımında, TDK imlasi esas alınmıştır.

7 Meninski Sözlüğü

8 Parigi Sözlüğü

9 Lehçetü'l-Lûgat

10 Redhouse Sözlüğü

11 Lehçe-i Osmanî

12 Kâmûs-ı Türkî

13 Resimli Türkçe Kamus

14 Ötüken Türkçe Sözlük. ÖTS'de "mağdure, melune, merkume, meşhure, mezkure, mürşide, sakine, şehide" kelimeleri ayrı madde başı olarak verilmeyip, müzekker madde başlarının içinde belirtilmiş; "mağrure, memnune, sultane kelimelerine ise hiç yer verilmemiştir.

15 Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. OTAL'de bazı kelimelerin müennes biçimleri ayrı madde başı olarak verilmişken bazıları ise *aziz*, *azize* örneğinde olduğu gibi aynı madde başında yer almıştır. *Afife* ise *afif* maddesi içinde açıklanmıştır.

16 Osmanlı Türkçesi Sözlüğü

17 Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü

18 Şemseddin Sami, Arapçadan alıntı kelimelerin müzekker biçimini madde başı olarak vermiş, kelimenin açıklamasından önce de müennes biçimini belirtmiştir. *Kâtip*, *mürşit*, *sahip*, *sultan*, *şehit* kelimelerinin müennesi belirtilmemiş, *kâhine*, *muallime*, *şaire* de ayrı madde başı kelime olarak yer almıştır.

Kelimeler	MS (1680)	PS (1661)	LL (1725- 1732)	RS (1890)	LO (1876)	KT (1900)	RTK (1927)	ÖTS (2007)	OTAL	OTS	ATKS
mahcube	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-
masum	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
masume	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+
maşuk	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
maşuka	-	-	-	+	+	+	-	+	+	+	+
melun	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
melune	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-
memnun	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
memnune	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-
merhum	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
merhume	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+
merkum	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
merkume	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-
meşhur	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
meşhure	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-
mezkûr	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
mezkûre	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-
muallim	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
muallime	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+
mürşit	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
mürşide	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-
sadık	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
sadika	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-
sahip	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
sahibe	+	+	-	+	-	-	-	+	+	+	-
sakin	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
sakine	-	+	-	-	-	+	-	-	+	+	-
sultan	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+
sultane	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-
şair	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
şaire	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+
şehit	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
şehide	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-
yetim	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
yetime	+	-	-	+	-	+	-	+	+	+	-
zarif	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
zarife	-	-	-	+	-	-	-	+	+	+	-

Lehçetü'l-Lügat'te hedef kelimelerin ne müzekker ne de müennes biçimlerinin yer almayış nedeni, söz konusu sözlüğün Türkçeden Arapça ve Farsçaya bir sözlük olması ve halk arasında yaygınlaşmış olanlar dışında madde başı Arapça ve Farsça kelimenin az bulunmasıdır. Türkçe kelimeler madde başıdır ve bunların Arapça ve Farsça karşılıkları verilmiştir (Lehçetü'l-Lügat Önsözü, Kırkkılıç, s.XV).

4. Tablo: Günümüz Türkiye Türkçesi ve Sıklık Sözlüklerinde¹⁹ Müennes Kelimelerin Varlığı

Kelimeler	TS ²⁰	MBTS ²¹	YTKSS ²²	YTKSS-2 ²³
afif	+	+	2	0
afife	+	+	0	0
âşık	+	+	65	53
âşıkâ	-	+	0	0
aziz	+	+	104	23
azize	+	+	2	2
kâhin	+	+	1	4
kâhine	-	+	0	0
kâtip	+	+	59	13
kâtibe	+	+	1	0
mağdur	+	+	10	33
mağdure	-	+	0	0
mağrur	+	+	22	10
mağrure	-	-	0	0
mahbup	+	+	0	0
mahbube	+	+	0	0
mahcup	+	+	14	4
mahcube	-	-	0	0
masum	+	+	39	23
masume	+	+	0	0
maşuk	+	+	2	0
maşuka	+	+	2	0
melun	+	+	11	3
melune	-	+	0	0

19 Sıklık sözlükleri sütunundaki rakamlar, hedef kelimelerin sözlüklerde belirtilen sıklıklarını göstermektedir.

20 Türkçe Sözlük

21 Misalli Büyük Türkçe Sözlük. MBS'de âşık, aziz, mağdur, merkum, meşhûr, mezkûr, sakın, sadık, zarif kelimeleri madde başı olarak verilmiş, kelimelerin açıklamalarında bir alt madde başı olarak müennes biçimleri belirtilmiştir. Listedeki diğer müennes biçimler ayrı madde başı kelime olarak sözlükte yer almıştır.

22 Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950 Arası)

23 Ölker "bir yerde oturan" anlamında olup olmadığını belirtmemiştir.

Kelimeler	TS	MBTS	YTKSS	YTKSS-2
memnun	+	+	93	0
memnune	-	-	0	0
merhum	+	+	97	27
merhume	+	+	15	4
merkum	+	+	0	0
merkume	-	+	0	0
meşhur	+	+	221	33
meşhure	-	+	1	0
mezkûr	+	+	54	1
mezkûre	-	+	0	0
muallim	+	+	32	7
muallime	+	+	0	0
mürşit	+	+	10	5
mürşide	-	-	0	0
sadık	+	+	59	32
sadıka	-	+	0	0
sahip	+	+	595	892
sahibe	+	+	0	4
sakin	+	+	74 ¹⁸	66
sakine	-	+	0	0
sultan	+	+	219	106
sultane	-	-	0	0
şair	+	+	201	125
şaire	+	+	0	0
şehit	+	+	31	20
şehide	-	-	0	0
yetim	+	+	17	16
yetime	-	+	0	0
zarif	+	+	64	36
zarife	-	+	0	0

Sonuç

Hedef kelimelerin seçilen eserler ve sözlüklerdeki durumuna bakıldığında kadın cinsiyeti için kullanılan müennes kelimeler, 2. Tablo ve 3. Tablo'da görüldüğü üzere Osmanlı ve Türkiye Türkçesi dönemlerinde zaman zaman yer almakla birlikte bugün kullanılmaz duruma gelmiştir. Söz konusu kelimelerin müzekker biçimleri, bugünkü Türkçede hem kadın hem erkek cinsiyetini kapsayan bir anlama sahiptir. Bu durumun nedenleri şöyle izah edilebilir:

1. Türkçede gramatik cinsiyet yoktur, bu yüzden varlıkları ve kavramları çeşitlerine göre tasnif etme ve buna bağlı olarak gramer biçimleri kullanma

alışkanlığı olmayan Türk dili, kadını ve erkeği özellikle belirtmek için tutarlı ve kurallı bir duyarlılık göstermemiştir. Bu kuralın hiçbir zaman tutarlı bir biçimde işlemediğini, kadın için müzekker biçimlerin de kullanıldığı durumlardan anlamak mümkündür:

Kâfile-i Şuarâ'daki “Âl-i Hasan-cân'dan Fâtıma Hânım dimekle **meşhûr**dur.” (s.69); *Tezkiretü's-Şuarâ*'daki “Emetu'llâh Kadın demekle **meşhûr**-ı cihân olan zen-i merdâne-revişdir.” (Sıdkî Kadın maddesi); *Târih-i Na'imâ*'daki “...**yetim** kalmış bî-kes kızları arayıp, tezvîce kudreti olmayanların cihâzın görüp...” (C.III, s.1330) cümlelerinde görüldüğü gibi kadın için kullanılmasına rağmen *meşhûr*, *yetim* gibi kelimelerin müzekker biçimleri kullanılmıştır.

2. Kelimelerin müzekker biçimleri, sadece erkeği ifade eder bir rol üstlenmemiştir. Kadın ve erkek, her ikisi de söz konusu olduğunda müzekker kullanılması, bu biçimin her iki cinsiyeti de anlatabildiğini gösterir. Seyahatnâme'den seçilen aşağıdaki cümlelerde görüldüğü üzere *latif*, *meşhur* gibi kelimeler, her iki cinsiyet için de kullanılmıştır.

“...Ve bu şehrin âb [u] hevâsı letâfetinden **mahbûb** u **mahbûbesi** gâyet **latîf**dir.” (C.8, s.81)

“Ammâ Sakız cezâresinin **cüvânı**, bunun **zenânesi meşhûr**dur.” (C.9, s.112).

Ayrıca sözlüklere bakıldığında müennes kelimelerin açıklamalarında kadın cinsiyetinin vurgulandığı, fakat müzekkerlerde erkek cinsiyetinin belirtilmediği görülmektedir.

Redhouse Sözlüğü'nde *âşık* “lover, in love”, *âşıkâ* “a woman in love”; *yetim* “orphan; fatherless child”, *yetime* “orphan girl” (Redhouse 1999), Parigi'nin Söz Kitabı'nda *afif* “namuslu”, *afife* “namuslu kadın” (Kartallıoğlu 2010), Meninski Sözlüğü'nde *aziz* “ziyade, kudretli, ulu, cebbar”, *azize* “pak avret, mesture, muhaddere, zekzeket, afife (Tulum 2011), Kâmûs-ı Türkî'de *kâhin* “eski İsrailîlerde vesair bazı edyânda gaybden haber vermek iddiasında bulunan reis-i ruhani, *kâhine* “eski İsrailîlerde vesair bazı edyânda gaybden haber vermek iddiasında bulunan karı”; *şair* “şiiir söyleyen, tabiatında şiiir söylemek hassa ve kuvveti bulunan ve mevzun söz uydurmaya mahir olan”, *şaire* “şiiir söyleyen kadın” (Ş. Sami 2010), Ötüken Türkçe Sözlük'te *kâtip* “yazı işleriyle uğraşan, bu işi kendisine meslek edinmiş kimse”, *kâtibe* “bayan kâtip, bayan sekreter”; *masum* “kendisine yüklenen bir suçu veya suç olarak görülen bir fiili işlememiş olan; suçu olmayan; suçsuz; günahsız”, *masume* “suçsuz, günahsız kadın” (Çağbayır 2007), Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te *muallim* “öğreten, tâlim eden, öğretici, eğitici kimse”, *muallime* “kadın öğretmen” (Ayverdi 2005) gibi madde başı kelimelerin açıklamalarında görüldüğü üzere müzekker

kelimelerin tanımında *erkek* ifadesine yer verilmemekte, müenneslerde *kadın* vurgusu yapılmaktadır.

Sözlüklerin bir kısmında hedef kelimelerin bazıları sadece müzekker biçimde bulunmaktaydı. Bu müzekker isimlerin tanımlarına bakıldığında, yine kadın ve erkek cinsiyetini kapsar bir anlamlandırmaya gidildiği görülür: *masum* “bi-günah, pâk, sabî”; *muallim* “talim edici, hoca, usta, talimci” (Ahmed Vefik Paşa 2000); *mağrur* “kibirli, tafralı, kendini beğenmiş”; *kâtib* “kâtip, noter. (Kartallıoğlu 2010); *masum* “innocent, guiltless” (Redhouse 1999); *zarif* “nazik, letafetli, hoş eda” (Ş. Sami, 2010); *mağrur* “kendini beğenen, böbürlenlen, kibirli, gururlu” (Ayverdi 2005); *mağdur* “haksız bir uygulamayla karşılaşmış olan; haksızlığa uğramış; haksızlık dolayısıyla zarar görmüş olan” (Çağbayır 2007). Bu durum da müzekker biçimlerin, her iki cinsiyeti ifade edebilme kapasitesini gösterir.

3. Müenneslik biçimi Türkiye Türkçesinde tutunamamış olsa da kişi isimlerinde tam tersi bir durum görülmektedir. *Adile, Afife, Azize, Besime, Cemile, Emine, Fikriye, Hayriye, Kadriye, Lütfiye, Makbule, Melike, Nazmiye, Nuriye, Şerife* örneklerinde görüldüğü üzere kişi isimlerinde cins isimlerinin aksi bir kural, adlandırma dikkati ve istikrar söz konusudur. Bu durum, kişi isimlerinin insanları sadece adlandırmadığı, onların kimlik bilgilerinin kodlarını da içerdiği gerçekliğiyle açıklanabilir. Bir insanın, ismi yoluyla cinsiyeti hakkında büyük oranda fikir sahibi olunabilir. Kişi isimlerinde gramatik cinsiyetten bağımsız bir adlandırma mantığı olması, kadın ve erkek isimlerinin ayırt edilebilir nitelikler taşıması sebebiyle bu tür müennes isimlerin Türkçede kolay yerleştiğini düşünmek mümkündür. Ayrıca kişi isimleri marka gibidir, kalıplaşmıştır. Kızına Emine ismi veren biri, Emin ismine müenneslik eki getirip ismi dişileştirmeyi düşünmez. Bu konuda gramatik cinsiyet hassasiyetinden öte kadın ve erkek cinsiyetini özel isimle adlandırırken teyakkuzda olan adlandırma zihniyeti daha ağır basmaktadır. Neticede birkaç istisna hariç, erkek çocuğuna *Gül, Ceylan, Çiğdem, Narin*; kız çocuklarına da *Aslan, Kaya, Savaş* adını vermeyen zihniyet, bu konuda da hassasiyetini göstermektedir.

4. *Bakir-bakire, fahiş-fahişe, hamil-hamile, valid-valide* şeklinde örnek verilebilecek müzekker-müennes kelime çiftlerinden Türkçeye en fazla müennes şekillerin –bazılarında anlam daralması yaşanarak- yerleştiği de ayrı bir sorgulama konusudur. Bu durum da söz konusu kelimelerin müzekker biçimlerinin kullanılmasını gerektiren kültürel bir zeminin olmaması olarak açıklanabilir. Bakirelik, Türk toplumunda daha çok kadında aranan bir niteliklerdir. Erkeğin ahlaksızlığı fahişlik üzerinden toplumsal bir vurguya sebep değilken kadının fahişeliği daha dikkat çekicidir. Hamilelik kadına özgüdür. Doğurmak ve evlat sahibi olmanın toplumsal cinsiyet algısı, kadın cinsiyetinde daha baskındır.

Değerlendirme

Kadın için kullanılan Arapçadan alıntı müennes kelimelerin Türkiye Türkçesindeki tutunamamışlığını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada, farklı eserlerin ve sözlüklerin taranması sonucunda görülmüştür ki Osmanlı Türkçesinde kadın cinsiyetine yönelik müennes biçimler ara ara kullanılsa da bunlar zamanla kullanımdan düşmüştür. Kişi adları ile birkaç kelime dışında müenneslik ifade eden kelime kalmamıştır.

Kaynaklar

- _____, (2009), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ahmed Vefik Paşa, (2000), *Lehçe-i Osmanî* (Haz: Recep Toparlı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- AKAR, Ali (2010), “Türkçe-Arapça Arasındaki Sözcük İlişkileri”, *Karadeniz-Black Sea-Cerno More*, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, s. 9-16.
- AKSAN, Doğan (1995), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- AKSAN, Doğan (2004), *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Engin Yayınevi, Ankara.
- AYVERDİ, İlhan (2005), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealti Lugatı)*, Kubbealti Neşriyatı Yayıncılık, İstanbul.
- Beyânî, *Tezkiretü’ş-Şuarâ* (Haz. Aysun Sunurhan), www.ekitap.kultur.gov.tr, adresinden 28.03.2013 tarihli erişim.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007), *Ötüken Türkçe Sözlük: Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2010), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- EMİNOĞLU, Emin (2010), *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlüklük Kaynakçası*, Asitan Yayınları, Sivas.
- ERCILASUN, Ahmet Bican (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERGIN, Muharrem (2007), *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Basın Yayım Tanıtım, İstanbul.
- ERGIN, Muharrem (2008), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basın Yayım Tanıtım, İstanbul.
- ERGIN, Muharrem (2010), *Osmanlıca Dersleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ERMİŞ, Hamza (2008), *Arapça’dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (1996), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini 1.Kitap* (Haz.Orhan Şaik Gökyay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (1998), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini 2.Kitap* (Haz.Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (1999), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini 3.Kitap* (Haz.Seyit Ali Kahraman-

- Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (2001), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini 5.Kitap* (Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (2003), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini 7.Kitap* (Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (2003), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini 8.Kitap*, (Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (2005), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini 9.Kitap*, (Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (2007), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini 10.Kitap*, (Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Fatîn Dâvûd, *Hâtîmetü'l-eş'âr*, (Haz: Ömer Çiftçi), www.ekitap.kultur.gov.tr, adresinden 28.03.2013 tarihli erişim.
- GÖKSEL, Aslı; KERSLAKE, Celia (2005), *Turkish: A Comprehensive Grammar*, Routledge, New York.
- GÖZ, İlyas (2003), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İMER, Kâmile; KOCAMAN, Ahmet ve ÖZSOY, A. Sumru (2011), *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KARAAĞAÇ, Günay (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz (2010), *Bernardo da Parigi'nin Söz Kitabı 400 Yıllık İtalyanca Sözlük*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- KESTELLI, Raif Necdet, (2004), *Resimli Türkçe Kamus*, (Haz:R. Toparlı, B. T. Aksu, C. S. Kanoğlu, S. Türkmen),
- KORKMAZ, Zeynep (1995), “Batı Kaynaklı Yabancı Kelimeler ve Dilimiz Üzerindeki Etkileri”, *Türk Dili*, Sayı: 524, s.843-858.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- LYONS, John (1983), *Kuramsal Dilbilime Giriş*, (Çev. Ahmet Kocaman), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mehmed Tevfik (2010), *Kâfile-i Şuarâ*, (Haz. F.S. Kutlar Oğuz, M. Çakır, H. Koncu), Doğu Yayınları, İstanbul.
- Nâimâ (2007), *Târih-i Na'imâ*, (Haz. Mehmet İpşirli), Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.III, Ankara.
- ÖLKER, Gökhan, (2011), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950 Arası)*, Kömen Yayınları, Konya.
- ÖZKAN, Mustafa (1999), *Tarih İçinde Türk Dili*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- PARLATIR, İsmail (2012), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- REDHOUSE, Sir James (1999), *Redhouse Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Sözlük* (Haz. V. B. Alkım, N. Antel, R. Avery, J. Eckmann, S.Huri, F. İz, M.Mansuroğlu, A. Tietze), Türk

- Dil Kurumu Yayınları, Ankara,
- SAK, İzzet (2010), *Konya Şer'îye Sicili (1102-1103/ 1691-1692)*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya.
- Sâlim, *Tezkiretü 'ş-Şuarâ*, (Haz. Adnan İnce), www.ekitap.kultur.gov.tr, adresinden 28.03.2013 tarihli erişim.
- Şemsettin Sami, (2010), *Kâmûs-ı Türkî*, (Haz: Paşa Yavuzarslan), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi (1999), *Lehçetü 'l-Lugat*, (Haz. Ahmet Kırkkılıç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TULUM, Mertol (2011), *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TULUM, Mertol, (2009), *Osmanlı Türkçesine Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ubeydî, *Netâyicü 'l-Ezhâr*, Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Kitaplığı Yazma Demirbaş No:4079.
- YAVUZARSLAN, Paşa (2004), “Türk Sözlükçülük Geleneği Açısından Osmanlı Dönemi Sözlükleri ve Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'si”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi* 44, 2, 185–202.